

Gazak sährasynyň aýdymçysy

Category:

Edebi

makalalar, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Poemalar, Powestler, Romanlar, Ýatlamalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Gazak sährasynyň aýdymçysy GAZAK SÄHRASYNYŇ AÝDYMÇYSY

Gazak sowet edebiýatynyň başyny başlaýjylaryň biri bolan Säbit Mukanow çeper edebiýatyň ähli žanrlary boýunça diýen ýaly görnükli eserler döredip, okyjylaryň, edebi jemgyýetçiligiň uly söýgüsini gazandy. S.Mukanow özünden önräk edebiýata gelen ýazyjy hem rewolýusioner S.Seýfulliniň mekdebine goşulyp, öz egindeşleri Muhtar Auezowdyr Gabit Musrepow ýaly ussatlar bilen bereketli gazak sährasynyň waspyny alyslara ýetirdi.

Geljekki meşhur ýazyjy S.Mukanow ýaşlykda uly horluklary başdan geçirýär. Ol ýedi ýaşynda ata-eneden ýetim galýar. Barlylaryň gapysynda hyzmat edýär. Nähili zehinli hem ukyply bolsa-da, oña diňe 17-18 ýaşlarynda çala sowat öwrenmek mümkün bolýar. Kitaba, bilim almaga taýsyz yhlasy bolan Säbit Mukanow diňe Oktýabr rewolýusiýasyndan soň şol arzuwyna ýetýär. Ol yzygider bilimini artdyryp ugraýar.

S.Mukanow 1920-njo ýylda Kommunistik partiýanyň hatatyna kabul edilýär. Şondan soň ol sowet, partiýa işine özünüň bar ukybyny, güýjüni bagış edýär. Täze durmuş ugrundaky işlere, görevlere işeňñir gatnaşýar. Bilimini hem dowam etdirip, Orenburg rabfagynda okaýar. Respublikanyň gazet-žurnallarynyň birnäçesinde işläp, olaru redaktirleyär.

Säbit Mukanow yhlas bilen düýpli bilim almak niýeti bilen 1930-njy ýylda Moskwanyň Gyzyl professura institutynyň edebiýat bölümne okuwa girýär. Ony tamamlandan soň döredijilik işine ymykly girişýär. Ol şol döwürlerde geçmişini gara günlerini näletleýän täze sosialistik eýýamyň

artykmaçlyklaryny taryplaýan goşgularyny onlarçasyny döredýär. Bu goşgular gazak sowet poeziýasynyň täze mazmunly realistik eserleri boldy. Onuň köptaraply hem baý döredijilik ýoly ownuk goşgulardan giň planly poemalara, hekaýadır powestlerden uly durmuş hakykatyny açyp görkezýän romanlara, epopeýalara ösüp ýetdi.

Halk folkloyny, aýdymalaryny we erteki-rowaýatlaryny gowy bilyän, realistik edebiýaty düýpli öwrenen ajaýyp ýazyjynyň edebiýat ylmyny ösdürmekdäki hyzmatlaty hem az däldir. Ol ilkinji irili-ownukly makalalardan başlap, düýpli derñewe eýe bolan ençeme ylmy işler, monografiýalar, edebiýat taryhyň meseleleri bilen gazak sowet ylmyna uly goşant goşdy.

Zehinli şahyr otuzynjy ýyllaryň aýaklaryndan başlap iri sýužetli eserler döretmäge başlaýar. Onuň 1920-nji ýylда halk döredijiligininiň materiallary esasynda ýazan "Slu saç" ("Owadan saç") epik poemasy öz döwründe uly meşhurlygy gazanýar. Bu eser halk döredijiliginı ýazuw edebiýata ýakynlaşdyrmagyň ilkinji nusgalaryndan boldy. Bu eserde baý gyzy öz atasunuň batragy bilen söýşüp, onuň bilen gaçyp gidýär. Baý bilen hyzmatçynyň arasynda yüze çykan güýcli garşylyk eseriň esasynda ýatýan konfliktidir. Geçmişiniň bagtsyz söygüsü hakda söz açýan bu poemadan soň S.Mukanow ençeme iri eserler döretti. Onuň "Azaşanlar", "Syrderýa", "Botagöz" ýaly romanlary ýazyjynyň adyna uly şöhrat getirdi.

S.Mukanowyň döredijilik ýoly gazak sowet edebiýatynyň ösus ýoly bilen ädimme-ädim baglanyşyklydyr. Baryp 1920-nji ýylда ýazan "Azaşanlar" romany gazak sähralarynda gurulýan kollektiw hojalyklaryň artykmaçlyklaryny görkezmäge bagışlandy. Onuň ençeme eserlerinde duş gelýän gahrymany garyp ýigit Şokpyt täze hojalyga başarnykly ýolbaşçylyk edýär. Döwrüň hem eseriň täze gahrymany kemala gelýär.

Säbit Mukanow öz halkynyň durmuşyny, taryhyň iñňän ökde bilyän ýazyjy hökmünde "Pälwan Çolak" romany bilen orta çykýar. Ýazyjy bu eserini öz wagtynda uly şöhrat gazanan döwrüniň taýsyz pälwany, halk akyny hem kompozitory bolan Pälwan Çolaga bagışlapdyr. Ýazyjy bu eserinde gahrymanlarynyň gündelik durmuşyny realistik usulda suratlandyryp, pälwan hem göreşiji bolan Pälwan Çolagy ertekiçilik-romantiklik usulynda häsiyetlendirmek bilen özboluşly çeperçilik täsirini döredýär. Ussat ýazyjynyň "Durmuş mekdebi" atly iki tomdan ybarat bolan romany belli täjik ýazyjysy Sadreddin Aýniniň "Ýatlamalar"

kitabyny ýadyňa salýar. Tutuş gazak edebiýatynyň üstünligi bolan bu romanda S.Mukanow öz çagalyk hem ýetginejeklik ýyllary barada tolgundyryjy gürrüň berýär. Munda kiçijik batrak oglanyň geçmişdäki agyr hem jepaly çagalygy barada söhbet açyp, ýazyjy ýüzlerce özi ýaly täleýi ters bolan, dişi ýylgyrmadyk gazak çagalary hakda ynandyryjy gürrüň berýär. Bu eserde baý-feodallaryň rehimsiz dünýäsi bilen zähmetkeş halkyň sahawada ýugrulan giň dünýäsi çaknyşýar. Awtor zähmetkeş halkyň ýeňilmez erk-ygtyýaryny uly höwes bilen beýan edýär. Ol çagalara mähriban bolan öz aýal doganynyň, daýysynyň, kakasy Mukanyň, awcy Orazyň we beýleki pæk göwünli gahrymanlaryň üsti bilen ýonekeý zähmet adamlarynyň içki dünýäsine aralaşýar.

Säbitiň şäherde geçen, Sowet häkimiyeti ugrundaky görevlere gatnaşan, buržuaz milletçileri bilen berk çaknyşan ýaşlyk obrazy bolsa halk içinden döräp, täze durmuşy öz eli bilen gurýan hem ony goraýan soweşjeň rewolýusion häsiýetli adamynyň kemala gelýändigini görkezýär.

Säbit Mukanowyň "Syrderýa" romany gazak kolhozçylarynyň hem intelligensiýasynyň şu gunki durmuşyndan düýpli gürrüň berýän eserdir. Baş gahrymanlary ýaşuly kolhozçy Syrbaý hem rus inženeri Polewoý bolan bu romanyň esasynda ýatýan waka gurak raýonlary suwarymlylyga öwürmekdir. Eserde asyr boýy Gazagystanda ýaşap, gazak dilinde öz ene dili ýaly gürleýän, şol halkyň däp-dessuryny ýakyndan öwrenen Polewoý bilen kolhoz işiniň ussady Syrbaýyň aralaryndaky doganlyga öwrülen dostluk, mähribanlyk barada tolgundyryjy gürrüň berilýär.

Her bir ýazyjynyň döredijiliginde belli orun eýeleýän, ady bilen hemise baglanyşykly bolan bir ýa iki eseri bolýar. Bu ykrar edilen hakykat Säbit Mukanowa-da dolulygy bilen degişlidir. Gürrüň ýazyjynyň "Botagöz" romany barada barýar. Ussat ýazyjynyň uly tejribesi bilen ýazylan bu roman janly, realistik obrazlaryň uly toparyny orta çykaryp, has ýokary belentlige galdy.

Roman esasy wakalarynyň geçýän wagty bolan, rewolýusiýanyň öñ ýanlarynda hem graždanlyk urşy mahalynda gazak işçiler synpynyň kemala gelşini, gazak proletariatynyň arasynda rewolýusion hereketiň döreýsini görkezýär.

Eseriň baş gahrymany bolan gyz Botagöz bilen mekdep mugallymy Askeriň aralaryndaky gyzgyn söýgi romanyň içinden geçýär. Ýone bularyň pæk söýgüsine baýlar garşılyk döredýärler. Baý maşgalasy Botagözi özüne alyp, onuň üsti bilen sähra

baýlarynyň bet pyglyný durmuşa geçirjek bolýarlar. Eserdäki berk konflikt oba baýlary bilen garyplaryň hem işçileriň arasynda döreyär.

Romanyň dowamynda Asker köp garşylyklaryň hem säwlikleriň üstünden geçip, rewolýusion hereketiň durnukly baştutany derejesine çenli ösüp ýetýär. Botagöz bolsa sowet gurluşynyň berkarar bolmagy, täzäniň ýeňsi ugrundaky göreşlere gatnaşan ilkinji gazak aýallarynyň biri bolýar. "Botagöz" romany Säbit Mukanowyň iň düýpli eseri bolşy ýaly, ol tutuş gazak sowet edebiýatynyň hem üstünligidir. Bu roman durmuş hakykatynyny giňişleýin beýan edişi, kompozision gurluşynyň köp ugurlylygy bilen awtoryň beýleki eserlerinden has tapawutlanýar.

S.Mukanowyň "Botagöz" romany" B.Kerbabaýewiň "Aýgytly ädim", Aýbegiň "Mukaddes gan", A.Tokambaýewiň "Ganly ýyllar" romanlary ýaly, zähmetkeş halkyň öz azatlygy hem bagty ugrundaky göreşlere aktiw gatnaşyşyny, onuň ýeňşini, gazak hem beýleki doganlyk halklaryň arasyndaky bozulmaz agzybirligi aýdyňlygy bilen görkezişi uly şöhrata eýe boldy.

Şu günler ýurdumyzyň edebi jemgyýetçiliği tarapyndan 80 ýyllyk ýubileýi geçirilýän görünüklü söz ussady Säbit Mukanow hasylly döredijilik ýoluny geçdi. Ol ýokarda ýatlanan eserlerinden başga-da onlarça hekaýalardyr oçerkleriň, pýessalaryň, opera librettolaryň awtorydyr. Gazagystan Ylymlar akademiyasynyň akademigi bolan S.Mukanow uly jemgyýetçilik işlerini hem alyp bardy. Ol köp ýyllar Gazagystanyň ýazyjylar guramasyna ýolbaşçylyk etdi. Onuň edebi döredijilik hyzmatlary uly hökümet sylaglaryna mynasyp boldy.

Baý döredijiliği bilen okyjylaryň hem edebi jemgyýetçiliğinin uly hormatyna mynasyp bolan zehinli şahyr, ýazyjy, dramaturg, alym Säbit Mukanowyň ýubileýi diň bir gazak edebiýatçylarynyň baýramçylygy bolman, eýsem bütin sowet edebiýatynyň, şo sanda türkmen edebiýatçylarynyň hem uly baýramydyr.

1984.

Begmyrat USSAÝEW.

#edebidurmusymyz Edebi makalalar